

Başvuru: 23.05.2023

Kabul: 28.06.2023

OnlineFirst: 30.06.2023

DOI: 10.37344/talim.2023.43

Copyright @ 2023 • ÖNDER

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/talim>

e-ISSN: 2630-5887

Haziran 2023 • 7(1) • 102-105

Nurullah Altaş, *Din Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2022, Ankara, 433 sayfa, ISBN: 9786254170881

Rümeysa Görgün*

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Nurullah Altaş'ın 2022 yılında ilk baskısını çıkarmış olduğu "*Din Eğitimi*" kitabı bu alanda yazılmış geniş çaplı eserlerden biridir. Bilindiği üzere din eğitimine dair ilk çalışma *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* ismiyle Beyza Bilgin'e aittir. Nurullah Altaş, Beyza Bilgin'in bir talebesi olarak kitabın ön sözünde hocasının ismini zikretmekten geri durmamış, aynı zamanda bu alanda ün yapmış çeşitli isimlerden de bahsetmiştir. Nurullah Altaş bu çalışmasında din eğitimine dair yapılan birçok çalışmanın lisans seviyesinde kaldığını ve temel kavramları sunmaya devam ettiğini belirtmiş, çalışması ile din eğitiminin diyalektik üslubunu geliştirmeyi hedeflemiş, ilk çalışmaların problematik üslubuna yaklaşma gayretinde olduğunu ifade etmiştir.

Nurullah Altaş'ın *Din Eğitimi* kitabı 14 bölümden oluşmaktadır. Kitap ders kitabı niteliğinde, 14 haftalık bir ders dönemi baz alınarak hazırlanmıştır. Kitapta yer alan bölüm başlıkları şu şekildedir: "Din Eğitiminin Tarihçe-i Hayatı veya Türkiye'de Din Eğitiminin Serencamı", "Hangi Kavramlarla Konuşuyor, Nasıl Anlıyoruz?", "Din Eğitimi ve Bilimsellik", "Din Eğitimi Hakkı ve Karşı Çıkanların Hukuku", "Din Eğitimine Nasıl Yaklaşalım? Yapılandırmacı mı İstersiniz, Çoğulcu mu Olsun?", "Teoloji Bize Ne Der? Din Eğitimcilerinden Ne Bekler?", "Din Eğitiminin Amaçları Nasıl Belirlenir? Birey mi Toplum mu?", "Din Eğitiminin İçeriğinin Hâkimi Kim? 'Disiplinden Disiplinlerarasılığa'", "Okullarda Din Eğitimi: Program Alternatifleri", "Türkiye'de Din Eğitiminin Ana Akımı: İmam Hatip Liseleri ve Öğretim Programları", "Cami Merkezli Din Eğitimi Etkinliklerinde Yeni Kavramsallaştırmalar", "Geleneksel Din Eğitiminin Tarihsel Mekânı: Cami ve İrşat", "Din Eğitimine Öğretmen Yetiştirme ve Dini Yüksek Öğretim", "Din Eğitiminin Geleceği".

Kitapta her bölümün başında kazanımlar yer almakta, o bölümde neler işleneceği, hangi bilgilerin üzerinde durulacağı hakkında bilgi verilerek okuyucu hedeften haberdar edilmektedir. Aynı şekilde bölüm sonlarında 3N tablosuna yer verilerek, neler biliyorduk, neler öğrendik gibi bölümün içeriğine dair bilgiler bir çizelge halinde özetlenmektedir. Öğrencilerin kavramları iyi anlayıp ilişkilendirebilmesi adına bazı bölümlerde zihin haritasının da yer aldığı görülmektedir.

Yazar, alışlagelmişin dışında bölüm sonlarında ya da kitabın sonunda bir kaynakça vermek yerine her bölümün sonunda o bölüme ait ileri okumalar başlığı altında kaynakçasına yer vermiştir. Yazar, "İleri Okumalar" adını verdiği bu bölümü hiyerarşik olarak basitten derine ele alınan meselelerin yoğunluğuna göre üç basamak olarak organize etmiştir. Yazar kaynakça yerine kullandığı bu bölümde kullanmış olduğu kaynakları birinci basamaktan üçüncü basamağa doğru hiyerarşik olarak okuyucularına sunmaktadır. Yazarın yararlandığı kaynakları tasnif ederek bazılarını ilk, bazılarını ikinci, bazılarını da eserlerin seviyesine göre üçüncü basamakta zikretmiş olması bu alanda okumalar yapmak isteyen insanlar için iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Yazarın, kitapta kavramları ele alınırken kendinden öncekileri toptan eleştirmek yerine, söz konusu kavram ve tanımları kullanarak bu kavram ve tanımların eksik noktalarını ifade edip daha sonra bunlardan faydalanarak kendi tanımlamalarını ortaya koyması gerçekten güzel bir metot olarak öne çıkmaktadır. Örneğin,

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi, E-Posta: rvini.gorgun@gmail.com, ORCID 0009-0006-8213-8338

yazar eğitim kavramını tanımlarken Selahattin Ertürk'ün davranışçı tanımından bahsedip daha sonra bu tanımın kişinin süreç dışı deneyimlerini göz ardı ettiğini tespit ederek kendi tanımlamasını yapmaktadır. Aynı şekilde yazarın, alanda kimlerin hangi konu hakkında ne söylediğinden bahsedip daha sonra kendi görüşünü dile getirdiği görülmektedir.

Kitapta genel olarak haber yazıları, gazete kupürleri, fotoğraflar, düşündürücü karikatürler gibi görsel malzemedan fazlaca faydalandığı görülmektedir. Kitapta bir konu ele alınırken o konu ile özdeşleşmiş kimselerin fotoğraflarına yer verilmesinin bilgileri kalıcı hale getirmekte fayda sağlayacağı söylenebilir. Aynı şekilde yayımlanan bazı yazılardan alınan ufak tefek kesitlerin de kitapta zenginleştirici bir unsur olarak durduğunu söylemek gerekir. Yazarın bölüm içlerinde dikkat çekmek istediği noktaları kenarında ünlem işareti olan siyah kutucuklar içerisinde yeniden zikretmesi ve ayrıca araştırılmasını istediği yerleri büyüteç işaretli kutucuklarda belirtilmesi dikkat çekici olmuştur.

Yazar kitaptaki bölüm başlıklarında dikkat uyandırıcı ifadeler kullanmıştır. Örneğin birinci bölümde “Din Eğitiminin Tarihçe-i Hayatı” ifadesini kullanmış (s.1), ikinci bölümde din eğitimi ile ilgili kavramları ele alırken ise “Hangi Kavramlarla Konuşuyor, Nasıl Anlıyoruz?” başlığını tercih ederek okurlara soru sorarak meseleye giriş yapmış (s. 39), altıncı bölümde din eğitimi olgusuna din anlayışlarının etkisinden bahsederken “Teoloji Bize Ne Der? Din Eğitimcilerinden Ne Bekler?” sorusu ile dikkat çekmiş (s.185), program geliştirmede amaç belirleme konusu üzerine yazılmış yedinci ünite “Din Eğitiminin Amaçları Nasıl Belirlenir? Birey Mi Toplum Mu? Kiminin İlgileri Kiminin İhtiyaçları” ifadelerine yer vermiş (s. 209), program geliştirmede içeriğin belirlenmesi ile ilgili olan sekizinci bölümde “Din Eğitiminin İçeriğinin Hâkimi Kim? ‘Disiplinden Disiplinlerarasılığa’” başlığını tercih etmiş, onuncu bölümde ise din eğitiminin ana akımının imam hatipler olduğunu ifade ederek “Türkiye Din Eğitiminin Ana Akımı: İmam Hatip Liseleri ve Öğretim Programları” ifadelerini ünite başlığı yapmıştır. (s.273)

Yazar kitabın ilk bölümünde Türkiye’deki din eğitiminden bahsetmiştir. Öncelikle Osmanlı döneminden Cumhuriyet’e kadar olan süreci ele almış, daha sonra ülkemizdeki dini demografik yapıdan bahsetmiş ve bununla ilgili bir tabloya yer vermiştir (s. 6). Ülkemizdeki Müslüman nüfusun mezhepsel dağılımından ve bunun din eğitimine etkisinden bahsetmiştir. Aynı zamanda son yıllarda Irak, Suriye gibi ülkelerden gelen insanların ülkemizdeki dini demografik yapıya etki edebileceğini dile getirmiştir (s 8). Bölümün devamında din eğitiminin tarihi süreç içerisinde yaşadığı problemleri ve sorunları belirtmiştir. Bunu yaparken çeşitli fotoğraflardan faydalanmıştır. (s.9, 10, 11, 12, 13, 14) Aynı Şekilde Fetö’nün ülkemizde sebep olduğu tahribattan bahsetmiş ve bununla ilgili bir gazete kupüründen faydalanmıştır (s. 23). Türkiye’ de din eğitiminin alanları olan camii ve medreselerden bahsederken çeşitli sivil yapıların önderlik ettiği vakıf ve dernekleri de ele almış, bunlara dair görsellere yer vermiştir (s. 28).

Yazar, geçmiş tarihimizde medreselerin toplum nezdindeki otoritesinden bahsetmiş devletin önde gelenlerinin aynı zamanda bir yüksek öğretim kurumu da olan medreselerde yetiştiğini, insanların dini değerler çerçevesinde yönetildiğini ifade etmiştir. Ülkemizde din eğitiminin en büyük avantajının ise eğitimi batılı tarzda gerçekleştirdiği deneyimler olduğunu söylemiştir.

Yazar kitabın ikinci bölümünde dinin ve eğitimin hayatımızdaki yerinden bahsetmiştir. Din ve eğitim kavramlarının hayatımızda yer alan önemli unsurlar olduğunu, insanların hayatında her daim yer alan bu kavramlara dönem dönem farklı anlamlar yüklendiğini söylemiştir. Kur’an’ın dine yüklediği “itaat, boyun eğme” gibi anlamları da zikretmiştir. (s. 40) Din ve eğitimin her toplumun bir parçası olduğundan ve kültürle birlikte yaşatılageldiğinden bahsetmiş, dinin insanlar için vazgeçilmezliği üzerinde durmuştur. Yazar kavramlar hakkında konuşurken ve kavramları tanımlarken vurgulu cümlelerle kendini ifade etmiştir. Örneğin din hakkında kurduğu şu cümle vurgu ifadesidir: “Türkiye’nin eğitim sisteminde din etkileyici tek renkti.” Yazar’a göre dinin hayatla bağı kurmak ve onu anlamak din eğitiminden geçmektedir.

Yazar, üçüncü bölümde bilimsellik konusunu ele almıştır. Özellikle bilimsellik meselesi önce Hristiyan teolojisi ile İslam kıyaslanarak anlatılmıştır. Ardından temel anlamda din ve bilimin üzerine kurulu oldukları yapı taşları sebebiyle birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğinden bahsedilip okuldaki eğitimin bilimsel zihniyetin gelişmesine engel olmayacağı üzerinde durularak konu nihayete erdirilmiştir. Din bilim ilişkisinin kitapta bir bölümü kapsayacak şekilde anlatılması ise kitabın öne çıktığı bir özelliktir.

Dördüncü bölümde din eğitiminin ve ona karşı çıkanların yasal dayanakları ve bunları yorumlama şekilleri zikredilmiştir. Bu bağlamda Debray Raporundan bahsedilmesi ayırt edici bir örnek olmuştur. Burada üzerinde durulan nokta kişilerin din eğitimine karşı çıkarken yahut onun varlığını savunurken dayanak olarak aynı şeyleri kullanıyor oluşudur. Örneğin laiklik ilkesi bu kullanım için çok müsaittir. Nitekim bu bölümde laikliğin farklı anlaşılma şekillerine yer verilmiştir. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de okuyucunun tartışmasını ve araştırmasını istenilen noktalar belirtilmiştir. Mesela yazar karşılaştırmalı olarak Avrupa'da Hristiyanlık dışındaki dinlere karşı olan tutumu din özgürlüğü açısından değerlendirilmesini istemiştir. (s.128)

Yapılandırmacı yaklaşım ile çoğulcu yaklaşımın temsilcilerinin ortaya koyduğu fikirleri, eğitimde bir arada yürütülebilirliğini ve temellerini anlatan beşinci bölümden itibaren yazar, bu kitabı yazarken asıl amacı olan problematik üslubu ortaya koymaya başlamaktadır. Yazar, yapılandırmacı yaklaşımı ele alırken bunun davranışçı değil bilişselci kurama dayandığını ifade etmektedir. Çoğulculuğun ise bir çeşit yöntem olarak karşımızda olduğundan her ikisini bir arada kullanabileceğimiz belirtilmektedir. Yazarın bu konulara değinirken daha açıklayıcı olmak adına DKAB ders konularından örnekendirme yapmayı da ihmal etmediğini belirtmek gerekir.

Altıncı bölümde, din anlayışlarının din eğitimi olgusu üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Din eğitiminden kim ne bekliyor ve din eğitiminin esasında yapmaya çalıştığı şey ne yahut neyi yapması gerekiyor gibi problematik konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Dini yaşantı boyutunda okul kitaplarındaki ünitelerde eksiklik olduğu düşüncesinden bahsedilmesi de (sf.194) okuyucuya din eğitiminin boyutları hakkında düşünme fırsatı sunmuştur. Bölümün sonlarına doğru yazar dini deneyimlerin dile aktarılması konusu hakkında ülkemiz edebiyatçılarının fikirlerine yer vermiştir. (s.204, 205)

Yedinci bölümde ise din eğitiminde bireyin mi toplumun mu esas alınması gerektiği, program geliştirme ve amaç belirleme insanların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamada din eğitime düşen roller üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken toplumun içinde bulunduğu sosyal durum ve zaman içerisindeki dönüşümü de göz ardı edilmemiştir. Aynı şekilde diğer din eğitimi kitaplarından farklı olarak dünya genelinde din eğitime amaç belirleme çalışmaları, bu konuda kime hangi sorumluluğun düşeceği, öğretim programlarında nelere dikkat edileceğine yönelik çalışmalar da önemle zikredilmiştir. Toledo ilkeleri bu duruma örnektir.

Sekizinci bölümde din eğitiminin içeriğinin belirlenmesi konusu işlenmiştir. Öncelikle bir tablo halinde İslam eğitimcilerinin ve bilgilerinin önerdiği içeriğe yer verilmiş, (s. 236) sonrasında eski ve yeni eğitim anlayışlarındaki içerik hakkında bilgi verilmiştir. İslam geleneği ile Yahudi ve Hristiyan geleneklerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Din eğitiminin hangi ölçütlere göre düzenlenmesi gerektiği hakkında karşılaştırmalı ve analitik bir üslup ile mesele ele alınmıştır. Dinin mutlak gerçeklik iddiasının eğitimdeki rolü üzerinde durulmuştur.

Yazar dokuzuncu üniteyi din eğitiminde program geliştirme üzerine ele almıştır. Burada din eğitime karşı farklı beklentiler ve bu beklentilerin eğitim programını ne derece şekillendirebileceğine dair ifadeler ortaya konmuştur. Aynı şekilde din dersi programında diğer dinlere yer verilip verilmemesi konularına değinilmiştir. Din eğitiminin diğer disiplinlerle olan ortak yönleri ve ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Onuncu bölüm tamamıyla imam hatip liseleri ve bunların mevcut öğretim programları ile ilgilidir. Burada ilk olarak imam hatiplerin tarihi arka planı olarak Osmanlı eğitim sistemi anlatılmış, Osmanlı medreselerinin tarihi sürecine değinilmiştir. İmam hatip okullarının kuruluşunda etkili olan Mahmud Celaleddin Ökten ve Muhammed Tayyib Okıç'e yer verilmiş, kendilerinin din eğitiminin modernleşmesine katkılarının okuyucular tarafından karşılaştırılması istenmiştir. (s.278) Yazar, bu bölümde sayfaların yan kenarlarına kare kutucuklar yerleştirerek müfredat ve eğitim programı kelimelerinin kökenlerinden bahsetmiştir. Sonrasında imam hatiplerin fonksiyonları, program çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca programlarda öğrencilere kazandırılması gereken amaç ve beceriler bir tablo halinde verilmiştir. (s.290, 291, 292) İmam hatip programlarında amaç ve içeriğin bağlantısına da değinen yazar öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarının devletin yetiştirmek istediği insan tipolojisi ile birlikte velilerin eğitim sisteminden beklentilerinin değerlendirilmesi gerektiğine değinmiştir. Yazar bu bölümde son olarak program anlayışı açısından karşımıza çıkan sorunlara değinerek bunlara öneriler vermektedir. Eğitim programının tamamıyla sınav ve not sistemi üzerine dayanmasının yanlışlığından bahsetmiştir.

Dini- manevi danışmanlık ve dini sosyal hizmet konularının yer aldığı on birinci bölüm, din hizmetlerinin ülkemizde anlaşılması konusundaki farklılıklara değinilerek başlamıştır. Yeni hizmetlerin toplumsal yapıdaki

farklılaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı'nın farklı alanlarda iş birliği içerisinde olduğundan bahsedilmiştir. Son olarak bu bölümde konu ile ilgili yapılan din şuraları ve alınan kararlara değinilmiştir.

On ikinci bölümde yazar, cami ve irşat kavramlarından bahsetmiştir. Yazarın bu kavramlar için geniş bir bölüm ayırmış olması dikkat çekicidir. Diğer bölümlerde de cami kavramına ve bunun önemine değinen yazar burada cami merkezli din eğitimi etkinliklerinden bahsetmiştir. Vaaz ve hutbeler gibi irşat faaliyetlerine değinmiştir. Kur'an kursları, eğitim merkezleri ve okul öncesi din eğitimi hakkında geniş çaplı bilgiye yer verilmiş, okul öncesi din eğitiminin öğretim programına yer verilerek (s.366) bunun amaçları üzerinde durulmuştur.

Yazar on üçüncü üniteye öğretmen yetiştirme konusuna değinmiştir. Eğitimin bilimselleşmesi ve öğretmenliğin bir meslek oluşunun tarihi seyri anlatılmıştır. Aynı şekilde din eğitimine öğretmen yetiştirme konusu geçmişten günümüze kadar özetlenmiştir. Dini yükseköğretimin önemine ve işlevine değinen yazar, vurgulu ifadelerle uzaktan eğitimden bahsetmiştir. Yazar, üniversitelerin kendi kampüs sınıflarının dışına çıkarak sosyal sermaye yaratıcısı kurumlara dönüştüğünü ifade etmiştir (s.386). Teknolojinin gelişmesiyle beraber uzaktan eğitim faaliyetlerinin başladığını ifade eden yazar, Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan İlitam'ın öğretmen yetiştirmede başarısız bir örnek olduğunu söylemiştir (s.400).

Son bölümde yazar öncelikle din eğitiminin geçmişinin günümüz için ne anlam ifade ettiğine bütüncül olarak değinmiştir. Daha sonra dinin zaman içerisinde toplumdaki konumunun değişimini ortaya koymuştur. Bu değişimin din eğitimine etkilerine değinerek din eğitiminin pozisyonuna ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazar son olarak tüm bu zikrettiklerini din eğitiminin geleceğine ilişkin ifadeleri ile sonlandırmıştır. Bölüm sonuna 'Eğitimde Gelecekteki 10 Değişiklik' başlıklı gazete kupürünü koyarak dikkat çekmiştir.

Kitap baştan sonra ele alındığında tarihsel süreçlerde kronolojik bir sıra takip edilmediği, daha ziyade kurumların kendi içerisindeki kronolojik sırayla ele alındığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak da kitapta bir diğer konuya / kuruma geçildiğinde ise tekrar baştan tarihsel bir sıralama verilmek zorunda kalınmıştır. Bu durumun öğrenci açısından söz konusu tarihsel serüveni anlamak noktasında zorluk çıkarılabileceği ifade edilebilir.

Aynı şekilde kitap genelinde Altaş'ın üslubunun biraz karışık olduğunu söylemek gerekir. Zira kitapta öznesi ile yüklemi arasında uzun satırlar giren cümleler mevcut. Uzun cümleler zaman zaman kitabın akıcılığını zorlaştırır da kitabın lisans seviyesi için yazıldığı göz önüne alındığında normal karşılanabilir. Aynı şekilde kitapta az da olsa rastlanan cümle düşüklüğü ve imla hataları kitabın henüz yeni oluşu sebebiyle doğal kabul edilmelidir.

Altaş'ın kitabı genel olarak iki açıdan ele alınabilir. İlk olarak diğer din eğitimi kitaplarında da ortak olarak bulunan konuları ele alan yukarıda başlıklarını zikrettiğimiz ilk üç ünite, ikinci olarak ise din eğitiminin diyalektik üslubunu geliştirmeyi amaçlayan ona yeni meseleler ve çözüm yolları sunan diğer üniteler.

Nurullah Altaş'ın, *Din Eğitimi* kitabında kitabın başında belirttiği amaçları genel hatları ile gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Diğer birçok din eğitimi kitabında sayfalarca yer tutan bazı konuların burada daha kısa tutularak din eğitiminin özüne yönelik meselelere daha fazla yer verildiği görülmektedir. Aynı şekilde yazar, din eğitiminin mevcut problemleri ve ileride karşılaşılabileceği olası sorunları dile getirmekte, bu meselelere çözüm önerileri sunmakla birlikte sık sık okurlarını araştırmaya teşvik etmektedir. Yazar kitapta sıkça okullarda din eğitiminin varlığının değil niteliğinin üzerinde durulması gerektiğini ifade etmektedir. Kitabı yazma amaçlarından biri de din eğitiminin problematik üslubuna yaklaşmak olan Altaş'ın bu çalışma amacına ulaştığı söylenebilir.